

SUNKUSIS PAVELDAS IŠŠŪKIŲ KANKINAMAME PASAULYJE

Ši tekstą rašau tuo metu, kai karas vyksta Ukrainoje, Sirijoje, Irake ir daugelyje kitų šalių, kai taip vadinamosios Islamo Valstybės kovotojai grobia ir naikina ne tik kultūros paveldą, bet iš greta gyvenančius žmones, kai tiek mažoje Eritrėjoje, tiek didžiulėje Rusijoje klesti diktatūra, o daugelyje Afrikos šalių siaučia nekontroliuojamos, sukarintos plėšikų gaujos. Į Europos Sąjungos šalis plūstantys karo pabėgėliai savo širdyse nešasi šiuos žiaurius išgyvenimus. Mokslininkai vadina juos „trauminėmis patirtimis“. Praeities trauminės patirtys mokslininkų vadinamos dar vienu reikšminiu žodžiu – „sunkusis paveldas“. Kai kurie tyrėjai kelia hipotezes, kad šios patirtys (o kartu ir sunkusis paveldas) yra paveldimi, perduodami iš tėvų vaikams. Tai yra vienas paaiškinimų, kodėl tragiškus sukrėtimus pergyvenę visuomenės atsigauna lėtai, neretai tam reikia dešimtmečių.

Pagrindinė šio straipsnių rinkinio idėja yra kylanti iš teorinio požiūrio apie tapatumo reikšmės augimą taip vadinamojoje tinklaveikos visuomenėje, akcentuojant, kad istorinis tapatumas ypač būdingas Europietiškomis visuomenėms, turinčioms galias istorines tradicijas, neretai – glaudžias pakankamai homogeniškos visuomenės ir nacionalinės valstybės sąsajas bei konkuruojančias globalizacijos ir vietos tapatumo retorikas. Dėl savo istorinių tradicijų (ypač prisimenant sudėtingą dvidešimtąjį amžių) skirtingos Europos visuomenės „gavo“ ne tik skirtingą sunkiojo paveldo patirtį, bet turėjo ir skirtingas galimybes reflektuoti savo istorines žaizdas. Vienos šalys kovojo nepriklausomybės kovose, kitos buvo okupantai. Kažkas buvo kolonija, o kažkas – metropolija. Vienur Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai buvo tai, kas vyko greta, tavo kaime ar tavo mieste. Kitur frontas buvo likęs geografiškai tolimesnis sąvoka. Vienas šalis labiau palietė agresyvusis nacionalizmas, kitas – bolševizmas. Daliai Europos teko pažinti ir vieną ir kitą. Kai kur Antrasis pasaulinis karas baigėsi 1945 metais, o dalyje Europos – tik griuvus „geležinei uždangai“, 1986-1991 metais. Kai kurios visuomenės kritiškai vertina istorines patirtis, tuo tarpu kitos – „įstrigo“ istorijoje. Tačiau tai „tik“ praeitis...

Kokią prasmę turi sunkiojo paveldo komunikavimas šių laikų visuomenėje? Ar ne geriau būtų pamiršti traumines patirtis? Kiek trauminių patirčių prisiminimas gali skatinti pozityvią ar negatyvią konkrečios bendruomenės raidą? Tai klausimai, kylantys mokslininkams dirbantiems paveldo komunikacijos ir muzeologijos erdvėse. Papildomus kontekstus sunkiojo paveldo tyrimui suteikia šiuolaikiniame pasaulyje stiprėjančios nacionalizmo, gyventojų migracijos, kultūrinio turizmo, paveldo turizmo, atminties turizmo tendencijos, paveldo sklaida skaitmeninėje erdvėje bei kultūrinių industrijų lyginamojo svorio augimas Europos iš Šiaurės Amerikos šalių ekonomikose.

Atrodo, kad po Antrojo pasaulinio karo, o ypač XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje, paveldo (įskaitant ir sunkųjų paveldą) komunikacijos procesai patyrė esminių pasikeitimų, kuriuos galime įvardinti kaip Europinė ir Euroatlantinė integracija, globalaus pasaulio ir tinklaveikos visuomenės formavimasis. Kai kada galime patikėti, kad po Šaltojo karo Europos ir Šiaurės Amerikos šalys sėkmingai formuoja vientisą politinę ir kultūrinę erdvę. Tačiau, neretai susidaro įspūdis, kad senieji, imperiniai, romantizmo ir nacionalinio atgimimo laikotarpių (XIX a.) suformuoti istoriniai mitai ir naratyvai ne tik perkeliama į naują, globalią erdvę, tačiau įgyja ir naujų komunikacijos formų virtualaus paveldo, politinės agitacijos ar net informacinių karų pavidalais. Paveldo idėją naudoja nacionalistinės partijos Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje ir kitose šalyse. Migrantų krizės kontekste paveldą, kaip argumentą, savo retorikoje taip pat naudoja abi oponuojančios pusės. Kai kuriose diskusijose ryškėja Europos atsakomybės už pokolonijinį palikimą diskursas. Tuo pat metu rytinė Europos dalis vis labiau bijo iš XIX amžiaus glūdumos atgimstančių ir trauminius prisiminimus skatinančių imperinių savo kaimynų siekių.

Šiame kontekste svarbiu tampa suvokimas, kad paveldas gali tapti visuomenę konsoliduojančiu arba visuomenę skaldančiu veiksmu. O siekiant spręsti šią dilemma ypač aktualia tampa sunkiojo paveldo (kaip turinčio didžiausią skaldymo/konsolidavimo potencialą) problema, nes globaliame pasaulyje tikrieji ir istorinių naratyvų suformuoti „budeliai“ ir „aukos“ neretai atsiduria vienoje erdvėje ir viename laike. Pavyzdžiui, 2012 metais, Serbijai tapus šalimi ES kandidate ji įgijo tą patį statusą, kaip

ir Kroatija, buvusi priešininkė šalių kare, vykusiame vos prieš 20 metų (šiuo metu Kroatija jau Europos Sąjungos narė).

Aukščiau esančiame tekste išvardinti pavyzdžiai rodo, kad sunkiojo paveldo komunikacija yra rimtas iššūkis šiuolaikinėms valstybėms ir visuomenėms. Potencialiai (taikant dialogu grįstus komunikacinius sprendimus) tai gali tapti visuomenę telkiančia jėga. Kartu, sunkiojo paveldo komunikacija neturi tapti priemone, stabdančia visuomenės kultūrinės įvairovės plėtrą. Šiuo atveju galime kalbėti apie pliuralistinę, kitokio lygmens, tinklaveikos visuomenės kultūrinę įvairovę, jungiančią skirtingus istorinius, politinius, socialinius, kultūrinius, pilietinius... diskursus. Tokią įvairovę, kurioje randasi dialogu gristas daugiakultūrinis pilietiškumas bei bendras Europos tapatumas.

Noriu tikėti, kad šis straipsnių rinkinys taip pat įneš kuklų indėlį, skatindamas pozityvias sunkiojo paveldo refleksijas ir dialogo naratyvų kūrimą šiuolaikinėje visuomenėje.

Pagarbiai

Rimvydas Laužikas

„Acta Museologica Lithuanica“ vyriausiasis redaktorius